

ELFRIEDE JELINEK –
NOBELPREISTRÄGERIN UND
„NESTBESCHMUTZERIN“

Jan Budňák (ÚGNN)

GLIEDERUNG

1. Österreichische Narrative:
konservativ, kritisch
2. Exilierte österreichische
AutorInnen
3. *Gier* als Antiheimatliteratur
4. Feministin?
5. Opus magnum: *Klavierspielerin*,
Film
6. Arbeit mit der Sprache,
Experiment
7. Neuere Dramen – engagierte
Autorin?
8. Fazit

1. RAKOUSK É NARATIVY

- „Österreich als erstes Nazi-Opfer“.
 - Ständestaat?
 - Vergangenheitsaufarbeitung 3. Reich?
- „Österreich als traditionelles, humanistisch-christliches Land.“
 - Folgen von patriarchaler Familienordnung (und ähnlicher Formen ‚kleiner‘ Beherrschung)?
 - häusliche Gewalt (Natascha Kampusch usf.)
 - Druck auf Autoren
- „Österreich als multinationaler Staat.“
 - Antisemitismus, Xenofobie?
- „Österreich als Wohlstandsgesellschaft.“
 - soziale Ungerechtigkeit, Ausbeutung, Kapitalismuskritik
- „Österreich als moderner Staat.“
 - Bilder aus österreichischer Peripherie

2. EMIGRIERTE ÖSTERREICHISCHE AUTOREN

- Paul Celan (Paris, Schweiz temporär)
- Ingeborg Bachmann (Rom)
- Thomas Bernhard („innere Emigration“, Aufführungsver- bzw. gebot in Österreich)
- Peter Handke (Paris)
- Christoph Ransmayr (Irland)

- „Hassliebe“ zu Österreich

3. PŘEDMLUVA K ROMÁNU LAČNOST (GIER), 2000, Č. 2006

- „Venkovský četník Kurt Janisch, pohledný a zdánlivě dobrosrdečný muž a spořádaný manžel, je posedlý chorobnou touhou po ženách a penězích, ale především po nemovitostech. Jeho kořistí jsou osamělé bohaté paničky. Jako policista dobře ví, kde je může potkat: na okresních silnicích rakouského venkova kdesi mezi Mariazellem a Mürzzuschlagem. Vyzbrojen perem a notýskem si zapisuje poznávací značky a telefonní čísla řidiček, jež se dopustily drobného dopravního přestupku. Jednou z obětí je žena ve středních letech, která se přestěhovala z města na venkov. Setkání s četníkem ji zcela promění, stává se na něm sexuálně závislou. Janischovy nadějně vyhlídky však náhle ohrozí mladá dívka Gabi, která muži také propadne. Jenže nemá dům, jen lačné tělo. Kurt Janisch cítí, že prozrazením románu s Gabi může přijít o vysněný majetek své stárnoucí milenky. Proto se dívky musí zbavit.“ (Tomáš Dimter)

3. „ANTI-HEIMATLITERATUR“

- Heimatliteratur
- Antiheimatliteratur
 - Analogie: Marlen Haushofer – *Die Wand* (1963, tsch. 2019)

4. FEMINISTIN?

- Mechanismen von Frauen durch Männer in patriarchaler Gesellschaft
- „Charakteristickým rysem autorčiny kritiky mužského světa je i skutečnost, že se nevyhýbá ani ostré kritice ‚ženského‘ vidění světa. Kdo by čekal černobílé vidění vztahu muž-žena, byl by zklamán. Jízlivě až cynicky popisuje stereotypy chování, které si ženy osvojují, přičemž se odmítají vymanit z role, která jim byla vnucena. Na vině nejsou jen muži: i ženy jsou vinny za stav, v němž se ocitly.“ (T. Dimter v předmluvě k *Lačnosti*, 2006).
- absolute Skepsis (z.B. im Vergleich zu I. Bachmann)

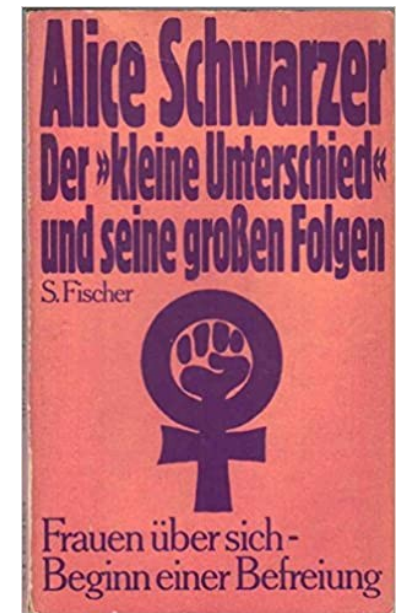
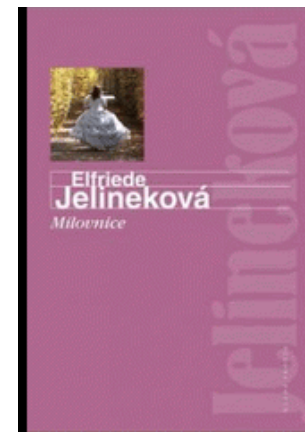
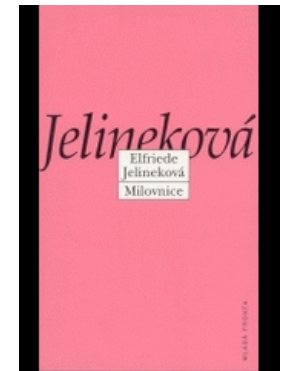
4. FEMINISTIN?

- „Z velkolepě koncipovaného cyklu [Ingeborg Bachmannové *Todesarten*], v němž se rozhodla pojednat o nejrůznějších formách útlaku, až už v podobě otevřeného násilí, nebo zastřené a maskovaného za výrazy jako výchova, náklonnost či láska, vyšel ovšem za autorčina života pouze román *Malina* (1971), jakási předehra k celému cyklu. Obě autorky sdílí i východisko, že zatímco muž může být sám sebou, musí si žena, pokud chce mluvit, vytvořit mužské Já, osvojit si mužské vidění a jeho popis světa. Jenže zatímco Bachmannová hledá utopický prostor, jakýsi ‚ostrov blaženosti‘, a touží po proměně světa, Jelineková jen cynicky konstatuje, že žádná utopie není možná, a na každodenních událostech a za zdánlivě neškodnými fenomény odkrývá děsivé ideologie a manipulace.“ (T. Dimter, předmluva k *Lačností*, 2006)

4. LIEBHABERINNEN, 1975, TSCH. MILOVNICE 1999, 2008)

einer der ersten anspruchsvollen Texte (vgl.
Alice Schwarzer, 1973) der feministischen
Literatur

strenge Komposition, Zynismus, harter Blick
Erforschung des „Mythos namens Liebe“

5. OPUS MAGNUM: *DIE KLAVIERSPIELERIN* (1983, TSCH. 2004)

Erika Kohut (36), Mutter

Beziehung, vgl. Film ab 0:30

Fluchtwege? Film ab 23:00

Schule, Schüler, Musik

Film ab 38:00

Walter Klemmer

Möglichkeit von Beziehung? Film ab 29:00, Film ab 34:00

Aggression als „Liebe“: Film ab 56:30 – 1:13:00

Brief: ab 1:22:00

6. ARBEIT MIT DER SPRACHE, EXPERIMENTE

- „Wir meinten weniger das Urteil der Kritik. Bei Ihren Büchern stellt sich doch die Frage, ob sie überhaupt übersetzbar sind. Ist als Leser nicht verloren, wer den österreichischen Hintergrund nicht kennt?“
- Das stimmt, das ist das größte Problem. Deswegen wundere ich mich auch so sehr über den Preis, weil ich eigentlich eine Provinzautorin bin, die in einer bestimmten Weise mit einer bestimmten Sprache arbeitet, die man schon in Deutschland nicht mehr versteht. Ich stehe in der Traditionslinie der Wiener Gruppe. Vom frühen Wittgenstein über Karl Kraus bis zur Wiener Gruppe ist das eine sehr sprachzentrierte Literatur, die eigentlich weniger mit Inhalten arbeitet als mit der Lautlichkeit, mit dem Klang von Sprache. Und das läßt sich nicht übersetzen..“ (EJ, Interview 2004)

6. ARBEIT MIT DER SPRACHE, EXPERIMENTE MIT DEM GENRE

- z.B. Roman *Gier* (2000)
 - Untertitel: „Ein Unterhaltungsroman“
 - reicher Intertext (Literaturgeschichte, Psychologie, Philosophie)
 - „V románu dojde k vraždě, vzplanou city, provozuje se sex stejně jako v detektivce nebo laciném románku. Jenže právě v této „zábavě“ autorka odhaluje triviální mýty, jež mají ideologickou povahu, a podrobuje je kritice. Oblast, v níž má vládnout radost a bezstarostnost, se tak ukazuje jako napadená děsivě manipulujícími mechanismy, a vyvolává tedy mnohem závažnější otázky, než bychom u románu, která nás má pobavit, čekali.“ (T. Dimter, předmluva k *Lačnosti*, 2006)

7. ENGAGIERTE AUTORIN? NEUERE DRAMATISCHE TEXTE

- Beispiel - 2009: *Kontrakte des Kaufmanns*
 - Inspiration: österreichische Affären, aber: *Kontrakte des Kaufmanns* noch vor HypoAlpeAdria)
- Form – postdramatisches Theater
- Beispiel: *Wut* (2017)
 - <https://www.youtube.com/watch?v=3RixEKy1MSw>, Divadlo Komedia Praha 2018, Video bis 8:30

8. FAZIT

- EJ, geb. 1946, Mürzzuschlag, Kindheit, Jugend in Wien
- Kindheit – ambitionierte Mutter, geistig labiler Vater, angehende Musikkarriere
- österreichische Bindung: Antiheimatroman, experimentelle Tradition
- Themen: Beherrschungs- und Unterwerfungspraktiken, patriarchale Strukturen, Frauen - Männer, „Heimat“, Nationalsozialismus, Körper – Sport - Krieg, Ökonomie, Medien, Musik
- starke politische Relevanz, ohne bestimmte politische Ideologie
- Forma: Experiment, Sprachkritik, Monologe – Flächen, Mischung von Tragödie und Grotteske

DANKE FÜR DIE
AUFMERKSAMKEIT
!

